

1.2.3. Az agrártársadalom

DÁNIEL ARNOLD

Föld és társadalom

Budapest, 1911, Athenaeum. 180–187.

Dániel Arnold (Tata, 1878. szeptember 15. – Leatherhead, UK, 1967. december), újságíró, közgazdász. Budapesti egyetemen folytatott közgazdasági tanulmányait félbehagyva újságíró lett. Elsősorban az agrárkérdéssel foglalkozott. Csatlakozott a szociáldemokrata mozgalomhoz, közreműködött az MSZDP agrárprogramjának kialakításában. Rendszeresen publikált a Huszadik Század és más lapok hasábjain. Szoros kapcsolatot tartott a Jászi Oszkár körül tömörülő polgári radikálisokkal. Részt vett az 1914-ben megalapított Országos Polgári Radikális Párt agrárprogramjának kidolgozásában. 1918-ban fellépett a földosztás mellett. 1919 tavaszán az erősödő politikai bizonytalanság miatt emigrált. A kapcsolatot nem szakította meg a magyar baloldali politikai tényezőkkel, közvetítők révén közreműködött az SZDP 1930-as új agrárprogramjának előkészítésében. 1919 és 1933 között Svájcban és Ausztriában, 1934-től Csehszlovákiában élt, végül 1938-ban Nagy-Britanniában telepedett le. A brit kormány mezőgazdasági szakértőként vette igénybe szolgálatait. A második világháború alatt kapcsolatot tartott a magyar antifasiszta emigrációval.

A Föld és társadalom című munkája 1909-ben íródott és 1911-ben publikált munkája a nagy- és kisgazdák tevékenység szerkezetével, a termést növelő és az élömun-ka ráfordítást megtakarító megoldásokkal foglalkozik, külön kiemelve a különböző szövetkezeti formákban rejlő lehetőségeket.

A kisgazda leginkább a munkamegtakarító géphasználat terén marad el a nagygazda mögött, de semmiféle technikai akadályja nincs annak, hogy ezt a hátrányát szövetkezés útján ki ne küszöbölje. Egy kisgazda egymaga nem képes egy gőzcséplőgép kihasználására, de ha egy falu népe összeáll és közösen szerez be egy ilyent: a gép kihasználása éppen olyan tökéletes lehet, mint a nagygazdaságban, s egyúttal minden egyes kisgazda éppen olyan jól használhatja, mintha az övé volna. Más hasonló, életelen tárgyakat feldolgozó gépekről (kukoricamorzsolókról stb.) ugyanezt lehet mondani. Azon nagyobb gépek közül, melyek a szántóföldet járkák be, csupán a gőzeke az, melyet a kisgazda még szövetkezetiileg sem képes használni, de ezt az eszközt az ígás mélyszántó eke minden hátrány nélkül pótolhatja. Egyébiránt semmiféle technikai

akadály, hogy a kiskgazda, másokkal szövetkezvén, a maga kisméretű vető- és egyéb művelő eszközeit nagyobb munkaszélességű és hatásfokú gépekkel cserélje föl. [...]

Termésszaporító javítások alkalmazása tekintetében aránylag kevesebb technikai akadály áll az elszigetelt kiskgazda előtt. De azért itt is vannak olyanok, amelyeket csak szövetkezés által győzhet le. Például a mélyszántó ekét, melynek használatához nincs elég fogatos ereje, csak szövetkezeti úton szerezheti be. A szövetkezés hozzáférhetővé tesz számára minden olyan termésszaporító javítást, melyet különben nélkülözne, így az alagsövezést vagy más, nagyobb területen egységes végrehajtást követelő meliorációt. Szövetkezeti úton annyi műtrágyát szerezhethet be, amennyit akar; Olasz- és Franciaországban éppen a szövetkezeti műtrágyabeszerzés előnyei voltak azok, melyek a kiskgazdák figyelmét a szövetkezésre irányították. Nincs a termésszaporítás terén olyan nehézség, melyet a kiskgazdák szövetkezeti úton le ne győzhetnének. Nyugat-Európában odáig mennek, hogy közös csikónevelő és faj állattenyésztő gazdaságokat létesítenek, így pótolván saját üzemük e téren mutatkozó hiányait.

Többé-kevésbé minden ilyen szövetkezeti úton életbe léptetett javítás tőkét igényel. Természetes, hogy a kiskgazdák csak olyan időkben képesek jövedelmükből a kellő összegeket félrerakni és belőlük a szövetkezeti felszereléseket összehordani, mikor – mint ma, a XX. század elején is – a dolgozó nép jövedelme egyáltalán emelkedőben van. Van azonban még két pont, melyben az elszigetelt kiskgazda a nagygazda mögött marad: és ez a beszerzés, valamint az értékesítés. Főleg az utóbbi.

A nagyban való értékesítés már magában előnyt jelent a nagygazdaság számára, amihez még hozzájárul, hogy a nagygazda a maga nagy tömegekben jelenlevő termékeit a lehető legjobb módszerekkel kikészíti, s ilyen pompásan kikészített, egyenletes minőségű terméktömegekkel lép föl a piacon. Ezen a téren az elszigetelt kiskgazda nem versenyezhet a naggyal, de a parasztszövetkezet ugyanarra, sőt többre képes, mint a nagygazdaság.

Éppen az értékesítés terén mutatkozik a legélénkebb szövetkezeti mozgalom, itt állnak elő a legnagyobb szabású szövetkezeti képződmények. Ha e szövetkezetek sajátos természetét meg akarjuk ismerni, legjobb lesz, ha néhány tipikus formájukat szemügyre vesszük. Legelterjedtebb közülük a tejszövetkezet, mely tagjaitól megveszi a tejet, külön e célra létesített ipartelepen vajat vagy sajtot gyárt belőle, s a gyártmányt eladja. Az üzleti nyereség, mint osztalék a tagoknak jut, a beszolgáltatott tej mennyiség arányában. [...]

A sertésvágó-szövetkezet. Megveszi tagjaitól a sertést súly szerint; saját ipartelepén hentesárukká földolgozza és eladja. A nyereséget a tagok évről-évre a beszolgáltatott élősúly szerint fölosztják. A szövetkezet arra törekszik, hogy meghatározott fajtájú, egyenletes minőségű sertéseket kapjon tagjaitól; tehát tenyészállatokat szerez be és az állatok tartása iránt az egyes tagnak utasításokat ad.

A baromfiszövetkezet. Tíz–tizenöt falu kiskgazdái összeállnak és az egész terület részére meghatározott, egyenlő- fajú tenyészkakasokat szereznek be. Az így megalakult szövetkezet nagy mennyiségében is egyenletes minőségű tojással és baromfival képes a piacot ellátni. A tojásokat nem külön, az egyes gazdaságokban költetik ki, hanem költőgépekkel a szövetkezet központi költőtelepén; ez látja el a tagot fölnevelni való fiatal csirkével.

Magtár szövetkezet. Közös magtárt épít a tagok számára, azoknak gabonáját ártás után súly és minőség szerint átveszi és hitelt ad rá. Később, mikor a gabona-árak emelkednek, az egész készletet eladja; az árfolyamnyereség így a tagok javára esik. A sütőház-szövetkezet a gabonát nem nyers, hanem kenyérré feldolgozott alakban értékesíti (mindenütt, ahol megkísérelték, kiváló sikerrel). A gabonaszövetkezetek is oda-törekcszenek, hogy az egyes tagokat egyenletes minőségű gabona termelésére bírják, e célra vetőmagbeszerzést is folytatnak.

Az előbb leírt szövetkezeteknél nagyobb nehézségekkel küzd a borértékesítő szövetkezet, melynek az a legnagyobb baja, hogy tagjai nem igen tudnak egymás között megegyezni arra nézve, kinek borát milyen árban vegye át az összesség. Mindegyik termelő a maga borát dicséri és egyik sincs megelégedve azon árral, melyben terményét a szövetkezet átveszi. Utoljára a folytonos súrlódások széjjelrobbantják a szövetkezetet. Persze a bor értékét nem lehet literrel és szeszfok-mérővel megállapítani, az értéket erősen befolyásolja a szín, szag, íz: csupa imponderábilis tényező, amelynek megállapítására nincs mérőeszköz. A kereskedőnek odaadja borát a kiskazda: maga az a körülmény, hogy hányan keresik a terményt és milyen árban kéri, nagyjából tájékoztatja őt annak piaci ára felől. A szövetkezetnek való átadás alkalmával a kereslet-kínálat e felvilágosító játéka elesik. Itt nem arról van szó, mennyit ér a bor a piacon, hanem arról: mennyit ér a többi szövetkezeti tag borához viszonyítva, melyekkel majd együttesen, egy tömegben kerül eladásra. Könnyebb e viszonylagos értéket megállapítani, ha a szövetkezet egyenlőfajta szőlővesszővel látja el tagjait, s ezen kívül nem csupán a kész termény értékesítését, de a kikészítést (a sajtolást, erjesztést, kezelést) is elvállalja; a közös, s egyszersmind fejlett technikával pl. tenyésztett erjesztő-baktériumokkal) végbemenő kikészítés a terményt is egyenletesebbé s egyszersmind valamennyit jobb minőségűvé teszi. Ilyen körülmények között könnyebben megegyeznek a tagok, esetleg kölcsönös engedékenységre is hajlandók: a kooperáció előnyei nagyon is szembeötlőek. Az ún. vincellér szövetkezetek, melyek a termény kikészítését is elvállalják, tűrhető eredmény-nel működnek, sőt Dél-Németországban határozott sikerrel.

Van ezen kívül még több másfajta mezőgazdasági értékesítő szövetkezet, de ezek leírását mellőzzük, mert csak az általános elvekre vari szükségünk, melyek a leírt típusokból eléggé kitűnnek, s amelyeket a következőkben összegezzünk.

Minden értékesítő szövetkezet odatörekcszik, hogy jó és egyenletes minőségű árut tudjon piacra vinni. Sokat jelent ebben az irányban, ha a szövetkezet nem nyerster-ményt, hanem saját központi üzemében kikészített árut visz a piacra, mert maga a kikészítő eljárás egyöntetűsége is többé-kevésbé egyöntetűvé teszi a piacra vitt áru minőségét. Ezért látjuk, hogy azon szövetkezetek, melyek a kikészítést is elvállalják, sokkal nagyobb sikert tudnak fölmutatni, mint azok, melyek tagjaik termékeit piacra vinni való állapotban, pusztán értékesítés végett veszik át.

A minőség javítására, egyenletességének fokozására jelentős lépés, ha az Összes-ség beavatkozik az egyes tag gazdálkodásába, meghatározott fajtájú vetőmagot vagy tenyészállatot ad neki és a termelőfolyamatot – előírásokkal – bizonyos meghatározott irányba tereli.

A földműves nép szövetkezeti mozgalmában tehát megvan az a tendencia, hogy a kikészítő eljárásokat az egyes parasztgazdaságból kiküszöbölje. Mivel ezek az eljárások – pl. vaj készít és, sertésfeldolgozás stb. – lényegükben ipari műveletek: a fejlődésnek a földműves-szövetkezetekben megnyilatkozó iránya – mint Dávid megalapítja – a kisgazdaságot redukálja tiszta mezőgazdasági üzemmé, el nem vitathatóan a termelőképeség javára. A szövetkezeti kikészítés munkamegtakarítást jelent, s egyben a termék minőségének javulását.

Megvan továbbá a szövetkezeti mozgalomban az az irányzat, hogy a kisgazdaságok között meglevő egyéni különbségeket lehetőség szerint kisebbitse, szakismeretek terjesztése és a termelőfolyamat ellenőrzése útján. Egyéni különbségek akár két egymás mellett fekvő kisgazdaság között is mindig lesznek, a szerves életet támogató termelőfolyamatot sohasem lehet egy bizonyos mintába szorítani, de a termelés technikai alapelvei akár százezer kisgazdaságban is közősek lehetnek (hacsak erősebb talaj- és éghajlatbeli eltérések fön­n nem forognak) és igen nagymértékben hozzájárulhatnak a termények minőségének nagyobb egyenletességéhez.

Mikor azonban a szövetkezet benyúl az egyes tag gazdaságába, hogy fejlessze és az összességgel harmóniába hozza: egyrésztől átveszi azt az oktató szerepet, melyet a XIX. század folyamán a nagygazdaság gyakorolt, másrésztől beviszi a földműves község határába a tervszerű központi vezetést.

ECSERI LAJOS

Az alföldi munkáskérdés és a mezőgazdasági válság

Budapest, 1898, Lampel Róbert. 51–54., 86–87.

Ecseri Lajos (1881-ig Ehrlich) (Szentés, 1860. május 7. – Szentés, 1938. május 13.), ügyvéd, közgazdasági író, etnográfus, szociográfus. 1878-ban, az érettségi után jogi tanulmányokat kezdett Budapesten, majd Lipcsében tanult és 1885-ben szerzett jogi doktorátust. 1886-ban hazatelepült Szentésre, ügyvédi irodát nyitott és 500 kh földön gazdálkodott. Városi képviselőként részt vett a közéletben, 48-s függetlenségi programmal. 1893 és 1902 között Szentés város tiszti főügyésze volt, és hosszabb időn át töltötte be a zsidó hitközség elnöki posztját. 1918 decemberében a városi forradalmi néptanács elnökévé választották. A forradalmak bukása után visszavonult a közéletől. Érdeklődése a mezőgazdaság problémái, illetve az agrárnépesség szociális helyzete felé fordult, és kiemelt figyelmet fordított az agrárproletariátus kialakulására.

Az alföldi munkáskérdés és a mezőgazdasági válság című írásában az ország azon régióját vizsgálta, ahol a mezőgazdasági munkások a legnagyobb számban élnek. Rámutatott, hogy a földmunka és a mezőgazdasági tevékenység egymást kiegészítve